

densa käsissä. Se on myös ohjelmanjulistus, jonka tavoitteena on palauttaa opin toimintakyky. Helmer esittää ratkaisun teologian uudistamiseksi niin, että oppi voi jälleen kuvata Jumalan yllättävää ja uutta luovaa todellisuutta inhimillisellä kielellä. Tämä edellyttää sekä opin historiallisuuden ja sosiaalisen rakentuneisuuden tunnustamista että avoimuutta elävän Jumalan kohtaamiselle uusissa historiallisissa tilanteissa, erilaisten kulttuurien keskellä.

Ongelman tavoin ratkaisunkin juuret löytyvät nykyteologian syntyhistoriasta. Kirjan merkittävä sivujuoni on modernin teologian isäksikin mainitun Friedrich Schleiermacherin maineenpalautus. Toisin kuin Brunneria seuraten on väitetty, Schleiermacher ei Helmerin mukaan korvannut Jumalan sanaa yleisinhimillisellä uskonnollisella kokemuksella. Sen sijaan Schleiermacher halusi ankkuroida Raamatun sanan autenttiseen kristilliseen todistukseen Kristuksesta tavalla, jota historiallis-kriittisen raamatuntutkimuksen tulokset eivät pystyisi horjuttamaan. Kristuksen reaalinen kohtaaminen oli Schleiermacherille se Arkhimedeen piste, jonka ympärille rakentuvat niin kirkon kuin kristitynkäin historiallinen julistus, elämä ja usko.

Schleiermacherin osuus on keskeinen, koska juuri häntä on pidetty varoittavana esimerkkinä modernille ajattelulle kumartavan teologian väistämättömästä vararikosta. Helmerin mukaan ongelma on kuitenkin keinotekoinen: Schleiermacher ei suinkaan ajautunut teologiseen umpikujaan, vaan avasi päinvastoin ulospääsyn siitä luomalla käsitteellisesti toimivan yhteyden inhimillisen kielen ja Jumalan todellisuuden välille. Schleiermacherille opin juuret olivat tunnustamisen puheaktissa, joka on vastaus autenttiseen kokemukseen elävän Jumalan todellisuudesta Kristuksessa.

Toinen teologian jättiläinen, jonka harteille Helmer kapuaa, on Karl Barth (joka ei hänkään yhtynyt

Brunnerin Schleiermacheria kohtaan esittämään kritiikkiin). Barthin tavoin Helmerkin pitää kiinni Jumalan ehdottomasta suvereniteetista, joka ei antaudu inhimillisen teologian hallittavaksi. Kirjoitukset, julistus ja oppi ovat todistusta Kristuksesta, joka on kuitenkin ilmoitettunakin kokonaan inhimillisestä todistuksesta riippumaton. Siksi teologian tulee säilyä avoimena sille uudistumiselle ja kyseenalaistamiselle, jota Jumalan sanan puhuteltavana olemisen välttämättä tuottaa. Staattisesti ymmärretty oppi ei voi koskaan olla kristillisen uskontulkinnan normi. Pikemminkin se olisi kristillisen uskontulkinnan loppu.

Helmerin mukaan juuri nyt eletään uudistumiskykyisen uskontulkinnan etsikkoaikaa. Teologialle on tarjolla kiehtovia mahdollisuuksia niin uskonopin kuin akateemisen tutkimuksenkin näkökulmasta. Globaali kristinusko ja erilaiset kontekstuaaliset ja vapautuksen teologiat haastavat tulkinnalliseen monimuotoisuuteen. Uskontotieteessä viriää kiinnostus eletyn uskonnon tutkimukseen samalla kun teologit avartavat lähdepohjaansa etnografisen kenttätönn avulla. Uskontoa tutkitaan uskontona ja uskonnonharjoittajia oman uskontonsa subjekteina, teologian alkutuottajina. Oppia ei vain vastaanoteta, vaan myös synnytetään kaikkialla siellä, missä pyhä murtautuu ihmisten todellisuuteen.

Helmerin esitystavassa yhdistyvät perusteellisuus ja pyrkimys ymmärrettävyyteen. Käytännössä yhdistelmä tuottaa jonkin verran tois- toa. Keskeiset väitteet esitetään niin moneen kertaan, etteivät ne voi jäädä kenellekään epäselviksi. Toisaalta teos on alusta loppuun saakka niin tiivistä käsiteanalyysiä, ettei kertaus välttämättä ole pahaksi. Joka tapauksessa Helmerin ajattelun rikkumaton selkeys ja hänen vilpitön innostuksensa tekevät kirjasta miellyttävän lukukokemuksen.

Kaiken kaikkiaan kirja on sekä hyödyllinen katsaus nykyteologian juuriin että tärkeä puheenvuoro

kristinopin tulevaisuudennäkymistä. Siihen soisi mielellään perehtyvän muidenkin kuin dogmatiikan asiantuntijoiden. Sananteologinen päivitys ei tehnyt pahaa eksegeetikolekään. Raamattukeskustelun tuoksinassa kun alkaa helposti keksiä uudelleen sellaisiakin pyöriä, joita on valmistettu saksalaisena laatutyönä jo vuosisatoja aikaisemmin.

PETRI MERENLAHTI
TEOL. TRI, HELSINKI

ANTTI ESKOLA

Vaikka en niin kuin kirkko opettaa. Helsinki: Kirjapaja 2013. 179 s.

Tampereen yliopiston sosiaalipsykologian emeritusprofessori Antti Eskola on kirkkoon liittymisensä jälkeen kirjoittanut useita teoksia, joissa hän analysoi uskoa ja suhdetaan Suomen evankelisluterilaiseen kirkkoon. Voidaan puhua trilogiasta: *Uskon tunnustelua: Mitä Jumalasta pitäisi ajatella?* (1999), *Tiedän ja uskon* (2003) ja *Yksinkertainen usko* (2006). Ensimmäinen näistä oli minulle melkoinen lukuelämys. Tartuin tähän uusimpaankin teokseen suurin odotuksin. Aluksi petyin, sillä teos lähti tahmeasti liikkeelle. Se mukaansa tempaava tuoreus, mikä oli leimallista ensimmäiselle teokselle, oli aluksi kadoksissa.

Eskola kertoo tavoittelevansa vuoropuhelua italialaisen filosofin Gianni Vattimon kanssa, joka julkaisi 1990-luvun jälkipuoliskolla kirjan *Uskon että uskon*. Vattimon kirjan nimen Eskola kuittaa vastineella: ”Kyllä minäkin uskon, vaikka en niin kuin kirkko opettaa.” Minusta Eskolan kirja tuli sitä mielenkiintoisemmaksi, mitä enemmän hän otti etäisyyttä Vattimosta ja eritteli uskoa oman elämäkokemuksensa ja tieteenalansa näkökulmasta. Tästä näkövinkkelistä kirja sisälsi uusia

ajatuksia ja rehellisen avoimia pohdiskeluita. Sosiaalipsykologisen kielen valjastaminen uskonnollisten näkemysten ja itse uskon kuvaamiseen on saavutus, joka voi parhaimmillaan auttaa teologeja löytämään kielen, sanat ja sanonnat, joilla nykyihmistä kanssa voi ymmärrettävällä tavalla kommunikoida uskota ja uskonopillisista asioista kuten uskontunnustuksen lauselmista. Kirja on modernin, ajattelevan ja oppineen ihmisen uskontunnustus. Se on rehellisyydessään ja syvällisyydessään puhutteleva ja tuottaa teologille useita ahaa-elämyksiä: Ai, näinkin sen ja sen asian voi ymmärtää ja kokea.

Vattimo väittää uskovan, että usko. Eskola panee paremmaksi sanoen tietävänsä, että uskoo. Väite perustuu introspektioon. Hän tutkii omaa sisäistä maailmaansa ja omia tuntemuksiaan. Koe on kuvitteellinen. Hän sulkee silmänsä ja yrittää kuvitella maailmaa sellaisena kuin uskonnottomat luonnontieteilijät, psykologit ja sosiologit uskovat sen olevan. Hän kuvittelee maailmaa, jossa ei olisi mitään tieteen tutkimuskohteiden yli tai ulkopuolelle menevää, ei mitään uskontojen jumalaa tai sen kaltaista. Hän sanoo, että kun hän tointuu tämän kuvitelman ensi lumosta, hän alkaa kaivata jotakin, joka suorastaan "loistaa poissaolollaan". Toisaalta tuo puuttuva on "ei mitään", toisaalta siitä puuttuvasta tuntuu nousevan kaikki todella tärkeä: mieli ja merkitys sille, mitä kuvitelmassa muutoin on.

Hetken päästä Eskola tekee vastakokeen. Hän kuvittelee maailman samantapaiseksi kuin kokeen ensimmäisessäkin vaiheessa, mutta lisää siihen sen, mitä uskonnot kuvittelevat jumalaksi, "ei minään avaruudessa sijaitsevana olentona tai erillisenä maailmana, vaan kaikessa mukana olevana, mutta 'olevana' niin, että sitä ei voi arkihavainnoin eikä tieteen keinoin tavoittaa." Tietysti käytettävissä on kaikki tätä salaperäistä koskeva pohdiskelu ja tämän tavoittamisyrittäykset taiteessa, musiikissa, us-

konnoissa ja aikaisemmin eläneiden ihmisten kokemuksissa. Näiden kahden kokeen jälkeen hän kysyy itseltään, kumpi näistä maailmoista on hänelle elämyksellisesti todempi. Hän sanoo tehneensä kokeen luke-mattomia kertoja ja tulos on aina sama. Maailma, jossa tieteen tutkimien ihmeellisyyksien lisäksi on jotakin muutakin eli sitä, mitä uskonnot tavoittelevat, on hänelle henkilökohtaisesti todempi. Tämän kokeen perusteella hän erottelee uskonnottomat ja uskonnolliset tai uskonnollisuuteen taipuvaiset ihmiset. Hän tunnistaa olevansa uskonnollinen ihminen. Hän tietää uskovan.

Tämän jälkeen Eskola pohdiskelee uskoon, uskoviin ja kirkkoon kohdistuvia moitteita, väheksyntää ja arvostelua ja vastaa kritiikkiin oman uskonsa mukaisesti. Hän ei kuitenkaan kaikilta osin usko niin kuin kirkko opettaa. Tätä hän analysoi ottamalla esiin uskontunnustuksen kohtia ja selittämällä, mitä hän niistä ajattelee: "Mitä Jumalasta uskon?" ja "Jeesus kirkon opissa ja minun uskossani." Lopuksi hän siirtyy "Teorioista ja opeista tämän päivän arkeen ja pyhään". Hän korostaa aitoon raamatulliseen tapaan, että Jumala on armollinen eikä ole sitä vain tai vasta Jeesuksen sovitustyön kautta, vaan jo Vanhasta testamentista alkaen. Hänen on vaikea uskoa sovitusoppiin. Tässä mielessä hänen kristologiansa on lähellä sitä, mitä evankelista Luukas esittää. Jeesus viattomana kärsijänä ja raskaan kärsimyksen kantajana on hänelle tärkeä "kanssakulkija" ja "vertaistukki", kun hän – niin kuin hän sanoo – valmistautuu elämänsä lopun mahdollisiin koviin kärsimyksiin ja koetelemuksiin. Hänellä on omaperäisiä ajatuksia siitä, mitä ilmoitus ja inkarnaatio merkitsevät hänelle ja hänen näkökulmastaan.

Sosiaalipsykologille "uskoa, mutta ei kuulu" ei ole mikään ratkaisu. Eskola haluaa kuulua Jumalaa etsivien suureen joukkoon ja erityisesti kristinuskon piiristä kotinsa löytäneiden yhteyteen ja Suomen evankelis-

luterilaisen kirkon jäsenyyteen. Hän kuvaa suhdettaan kirkkoon Émile Durkheimin käyttämällä termillä organisaation solidaarisuus. Sille on tyydyttävää, että ihmiset ovat erilaisia eikä heitä pakoteta yhteen muottiin. Eskola puhuu hyvin kauniisti vanhemmistaan ja heidän uskostaan. Heidän merkityksensä on ollut erittäin suuri. Kun he veivät hänet kas-teelle, siinä syntyi pysyvä side heidän uskoonsa. Tämä ihmisten välinen uskon side on kestänyt ja kantanut häntä läpi elämän – niinäkin vuosina kun hän ei kuulunut kirkkoon. Kirkkoon liittyminen on merkinnyt henkistä paluuta vanhempien luo ja vanhempien uskoon, vaikka hän ei uskokaan samalla tavalla kuin vanhempansa.

Eskola on yhtä mieltä Vattimon kanssa siitä, että uskonto ei voi olla muuta kuin uudelleenarvioimista ja pohtimista, ja niitä hän on kirjassaan harjoittanut. Viehättävä kirja, josta pidin.

RAIJA SOLLAMO
PROF. EMERITA, VANTAA

J. L. SCHELLENBERG
Evolutionary Religion.
Oxford: Oxford University
Press 2013. 174 s.

Mount Saint Vincentin yliopiston filosofian professori J. L. Schellenberg tuli tunnetuksi angloamerikkalaisessa uskonnonfilosofisessa kontekstissa kirjallaan *Divine Hiddenness and Human Reason* (1993). Siinä Schellenberg väittää teistisen Jumalan kätkeytyneisyyden puhuvan tällaisen Jumalan olemassaoloa vastaan. Schellenberg kuvailee itseään ateistiksi erityisesti teistien suhteen. Samalla hän on puolustanut omin-takeista mielikuvitteluun perustuvaa skeptisen uskonnollisen uskon muotoa, jonka kohteeksi hän määrittelee laveasti perimmäisen todel-